

הארץ ועברה לו של אחד מגדולי החוקרים הנוציאים מארצאות המערב שפעלו בדורו בארץנו, אבל במחנהו שלנו הוא הדמות הראשונה במעלה בין העוסקים בדעת ארץ-ישראל בתקופה שבין אשתורי הפרחי והאוניברסיטה העברית, חוקרים יהודים בעלי שיעור קומה מדעית גבוהה, שהיו בתקופת ההתבולות, לא עסקו בארץ-ישראל, בשם שכל ענין יהודי זר היה להם, ובעלי "חכמת ישראל" היו רוחקים מהסתכלות מוחשית לא פחות מן הרבנים של הדור הישן; הם לא הילכו בעקבות אשתורי הפרחי, ורק אברך משכיל מירושלים בחר לו דרך זו ולא הספיק לצעוד בה את צעדיו הראשונים עד שירד עליו ערפל העורון. ואולם כמעט שעה הציל את כבוד האומה בתחום ידיעת מולדתה.

לדמותו של לונץ

(וכרונוגרפיה)

מאת

רחל בן-צבי ינאית

הכרתי את החכם אברהם משה לונץ מן הימים הראשונים לעלייתם לירושלים. הדבר היה בקיץ 1908. קומץ חברים התקבצנו באותו הקיץ בירושלים, חולמים על הקמת הריסותיה של העיר, על בנין הארץ, ומתלבטים בבעיה: כיצד לשפר את תנאי העבודה של הפועלים. כיצד לקרב זה לזו את העובדים בני העדות השונות, כיצד לכבות את הלבבות לרעיון התחייה לשחרור האומה על-ידי העבודה. התחלנו להתקerb אל פועלי הדפוס הראשונים היו לנו פועלי דפוס לונץ, זה הדפוס שמחוץ לחומה, במרכזה העיר החדשה, בשכונת "אבן ישראל" שברחוב יפו.פה רכשנו את החברים הראשונים לארגון פועלי הדפוס. מה מאד מתפעלים היו לנו לمراقبה של בני העדות השונות, בהם מוגדי פיאות מעדת האשכנזים, וועלם מתימן ומפרט, חבושים תרבושים. הספרים העומדים ליד ארגזי האותיות נראו כתלמידי חכמים. ר' אשר ליב המגיה שקוע היה בעבודתו, כרב הփוף על דף גمرا. בני שבטי ירושלים החלכו פה בעבודה, ובעיניהם כיסוד ראשון לליקוד העמלים שבתוך העדות הרבות שבירושלים. – בבית-הდפוס של לונץ קשרנו קשרי ידידות לא רק עם הפועלים –

גם עם לונץ החכם עצמו באנו בקשרי היכרות. עיור האיש, אך בפניו נירהה. נפלא היה המגע עמו. עד מהרה הבחין גם הוא בעניין שעוררה דמותו לבנו. השיחות ביןו ובין בן-צבי אינן פוסקות, ותוכפות אף אני שמה את אזני כאפרכסת להקשיב לשיחתם. בן-צבי מעין בספרי לונץ: הקובץ "ירושלים" ולוח א"י אינם זרים מותך ידי; אף אני לומדת לשאוב את ידיעותי מן המקורות הללו — על עתיקות ארצנו, על שכינו, ביחס על הפלחים. — מלוא חפניות פולקלור והווי חיים של המולדת. לונץ הוא כמוין המתגבר: מדי שנה כרך חדש של "ירושלים", ומדי שנה "לוח א"י" חדש, וכ"נור ציון" ועוד ועוד. ולהשתתף בשיחת לונץ ובן-צבי היה בשבי ליותר מכל לימוד ועיוון.

יחסינו עם הדפוס של לונץ מתחדים. כל דברי כרוו לפועלים —פה הם נדפסים. גם כשהאנו מתחדים כבר להגשים את חלומנו על דפוס שלנו, הוא דפוס "האחדות", אנו מוסיפים לעמוד בMarg קרוב עם הדפוס של לונץ, עם פועליו הדפוס, ובראש וראשונה עם החכם לונץ עצמו. ורבים אנו לבוא אל בית-הדפוס, גם לאחר שנכינו לדפוס שלנו, להזאת "האחדות" — כדי להיפגש שוב ושוב עם לונץ, ולהכיר לדעת כל ספר היוצא לאור על-ידי.

בפרוץ מלחמת העולם הראשונה, כשהמוצר מתחדק סביב ארצנו, ומצב החירות מORGASH ביתר שאת בירושלים — אנו מוסיפים ליפגש עם לונץ יידידנו היקר. בעורונו הוא תופס את המצב תפיסה عمוקה שלנו, והוא, המאמין הגדול בתחיית עמנו בארץנו, מעודד אותנו להתגבר על כל נימה של ייאוש.

משיצא זומו של השלטון על "האחדות" ודפוסנו נסגר, והשבועון "האחדות" הוחרם, וחברי המערכת בן-צבי ובן-גורין נאסרו, הלכת אל לונץ לשופך לפניו את מצוקת נפשו. ובשבתי לפניו — והוא משמע דברי נחמה מלאי ביטחון בעתידנו במולדת, נתגלה לעיני האדם בכל זהרו. עיניו אפלות, אך עולמו הפנימי מלא אור. מנין נבע כוחו הנפשי, זו שלוחתו, שלא עובטו אף בימי הזעם? כיצד ירע להרגיע את הרוחות שלא יתפשו חלילה לייאוש! —

והנה הוועד לונץ עצמו במחנן. "כ"נור ציון" שלו הופיע במהדרתו החמישית בשנת 1915, ובו כונסו מיטב שירי ציון של הימים ההם. השיר "שאו צינה נס ודגל" עורר את חמת השלטון, ולונץ נאסר והובא לדין.

מאטרו של החכם מאור-העינים דיכא את כלנו, וביחוד את חוג ידידו הקרובים. חנה בתו נסערה מאד. אחיה, בני לונץ, רחוקים ומתגררים מעבר להם. איך עומדים בפרק, איך חציל את אביה? ידידו של לונץ, שבקשו דרכיהם ללחציו מן הצרה, נודע להם, שהשופט החוקר התורכי, שלונץ עומד להיחקר לפניו, שומע צרפתית. על-פי עצמו של ענתבי נתלוית לונץ כתרגם בשעת החקירה הראשונה.

הספר "כנור ציון" בידינו, ולונץ עוזר לי למצוא סמכין בין כל שיר מהשירים שבקובץ לפסוקים שבנבאיים, שבתהילים, או לשיר של ר' יהודה הלוי. אני הולכת על ידו לחקירה, ושלוחות הנפשית נאלצת גם עלי. הוא צועד בביטחון כאילו עיניו פקוות, ומדובר על תולדות ירושלים מימי קדם ועד היום, מסיפור על התמורות הרבות שחלו בתקופות השונות. אני הולכת על ידו, כאילו נתלוית לו לטבול אל החכם המופלא שלנו, וצמאה אני לשמע ולהאזין מפיו עוד ועוד. זוכרני, כאשר התקרנו למדרגות הבית בשכונת מוצדרה, שם ישב חזקיה-הדין, הצעירתי שנפסק שטף דברו של הזקן. עזרתי לו לעלות על המדרגות — מקלו עולה לפני השעה שעת בוקר. הקדמנו לבוא. מלבד השוטר, עוד אין איש בחדר — המסתנה. אני מתישבת על ספסל על-ידי ר' אברהם משה, והוא מוסיף ומסביר לי כל שיר ושיר מ"כנור ציון", והגני שומרת את פתחי פיו כתלמיד העומד לפניו רבו.

פתאום נשמע קול הקורא בשמו של לונץ. המנוחה נשללה ממני: אין אסביר, איך לעמוד לימינו, שלא יובילו שוב למאסר, שמנו הוציאו בערבות? העיפותי מבט על פני לונץ — ונרגעת: השפיעה עלי השלווה שבפניו הנבונים.

הבחןתי بعد הדלת הפתוחה, שחזקיה-הדין מסתכל בנו, — סבור הוא, כמובן, שהוא בתו של הזקן. לאט לאט אני מכניסה את לונץ אל החדר פנימה, ובלבי הרגשת הקללה: נדמה לי שגם השופט החוקר מושפע מראה-פנוי של לונץ. החוקר פותח בתורכית, ואני מתנצלת וمبקשת שידבר צרפתית. הוא גענה לבקשתי וממשיך בנימוס בצרפתית, אך קולו נשמע כנזיפה. הוא פונה לונץ: היאך העזות לקרוא למרד, לעלייה עם דגל לציון? אני מתרגמת לונץ, והוא משיב בביטחון-צחוק טובה: הן כה דברי-הנביא "שאו נס ציונה..." (ירמיה ד/ו).

אני מתרגמת בדיק, כפי שהתקוננתי מראש. קולו של החוקר מוסיף להיות תקין, אך עיניו נראות לי כמתרככות. ואני ממשיכה: הנה ספר החנוך, הנה כל פסק ופטוק, אם יש ברצונו, ייעין בבקשתה בתרגום הזרפתני, בתרגום התורכי — ויווכח...

ארכה לנו השעה בחקירה הזאת. נראה היה והלשנה חמורה, והם התקוננו לגלות מה את סודות המרד היהודי. ופתאום ירדו כסף על התבוע הפטוקים והפרקטים מספר הספרים. ואני בין תרגום לתרגום משלבת דברי הסבר על לנץ החכם, על לנץ החוקר, על הוצאות הספרותיות שהעтир בהן את מחקר ארץ ישראל. השופט מרבה להסתכל, מאין לדברי ומבייט על לנץ — כאילו איש-פלא לפניו: יהודי מזוקן, עור מסכן —

והוא חוקר וסופר? מה בחורה זו סחה לו כאן?

הרגשה קשה מעיקה עלabi. אילו לפחות היה מבקש את החכם לשפט, עומד לו לנץ נשען על מkle, עיניו כהות, אך אויר פנימי שופע ממנה, מוחו צלול ולבו ער, הוא מקשיב לקולו של השופט ומנסה לתפוש את מהלך מחשבותיו של האיש: הידוע הוא פרק בתנ"ך, המבין הוא לרוח

בני-ישראל? היבין לרוח השירים שב"כנור ציון"?

ואני עומדת מלאה חרדה. הרי אפלה אפלה את כלנו בארץנו; על דבר של מה בכך, על בול של الكرן הקימת, מיימים בעונש מוות. מי

יודע מה יפסוק מה איש השלטון, איך ישפט את לנץ שלנו?

מבטי נודד מפני לנץ אל פני השופט, ומפני השופט אל פני לנץ. אילו יכולתי לספר לו לשופט, מה גדולה הערצתנו לחכם עוזר זה אשר פקח את עיני הרבים! אך אין זמן לשקווע בהרהורים. השאלה מפי איש הרירה יוצאות נוקשות ונמרצות, והאשומותיו גבורות. היאך — טוען השופט — העז החכם שלכם לכנס את השירים האלה ולעורר את העם

שינגיף דgal? והוא מוסיף ומטעים: דgal ציון!! ..

קשה לומר, מה מציק לו יותר לשופט הזה — הדגל או ציון? שתי המילים מפריעות את מנוחתו. והוא פוסק: להחרים את הספר, להחרים ולסגור את בית-ההפו. עוד הוסיף לתבוע את לנץ החכם לחקירה, אך באותו בוקר חשתי הקלה בלבי, כאשר ניתן לי ללוות את לנץ בחורה לבתו, ולא לבית-הכלא.

באותם ימי המלחמה הרחكتי ללכת מירושלים — ליהודה, לגיל. אך כשנזדמנתי לירושלים, מיהרתי לסור אל ביתו של לנץ. עם סגירת

בבית-הדרפוס נשללה מלונץ משענותו הכלכלית, אבל פועלתו הספרותית המחברת לא נפסקה.

הצטערתי לראותו הולך ונחלש. אך האור הפנימי ששפע ממנו — לא הועם, ועוד רבות היו תוכניותיו; עוד הכתב והchein לדפוס בעוזרת חנה בתו את הכרך הי"ג של "ירושלים", אבל לא זכה עוד לראותו ב策אותו לאור. במרחך הימים נראית לי דמותו כה זהורת ומופלאה — ואני אסירתה תודה לגורל, שזכה לשאות במחיצתו של האיש המופלא.

הרא"ם לונץ ודורו

מאת

נ. שעט

(פעולתו של ר' אברהם משה לונץ ז"ל לאור הישגי החקומה ומצבו של היישוב)

מצבה של חקירת הארץ במאה הי"ט

רצחה ההשגחה בכבודו של ישראל ושלחה לארץ במאה הי"ט שני אישים דגולים, את ר' יהוסף שווארץ במחצית הראשונה של המאה, ואת ר' אברהם משה לונץ במחצית השנייה. ועד שלא שקעה שימושו של זה זרחה שימושו של זה, משנה אחת לאחר פטירתו של הר' יהוסף שווארץ עלה הר' אברהם משה לונץ לארץ (ב-1869), ולא נתקה השלשת.

כדי להבין ולהעריך כהלה את מפעלים ומקומות של שני החוקרים האלה, נסקור בקצרה את מצבו של המחקר הפליטניולוגי בכללו במאה הי"ט, היא המאה שהניחה את היסודות האיתנים למחקר החדש כולם. בש' 1806 פותח זיטצן (Seetzen) את התקופה. עדין היו הדריכים משור בשות בליטרים מזוינים, אבל מצב הבטחון היה משתפר והולך. ובש' 1817 כבר אנו מוצאים את החוקרים מושוטים בארץ ללא תקלת. נצחונותיו של מוחמד עלי החישו תחילה זה בהרבה.

נקודת-מננה חשובה בחקר הארץ באה בש' 1837. משהוגדר מפלס פני ים-המלח. התיאוריות הספקולטיביות, שהיו מקובלות קודם-לכן, התמוטטו והלכו ופינו את מקומן לתחזיות המדעיות במציאות. בש' 1840, שולחת האדמירליות האנגלית חבר חוקרים לשם בדיקת עומק הים, הטופוגרפיה והמטאורולוגיה של רצועת-החוון הסורית-הארצישראלית.